

cu piesa de pe scenă — ar dispărea? Nu cumva un nou Plaut ar putea scrie și în zilele noastre versuri ca acele cu care continuă zisul prolog:

*Grijească-și plozii-acasă doicile, în loc
De-a tot veni cu ei la teatru; astfel nici
De sete-ar îndura, nici ținții pe zbierat
Nu s-ar porni ca iezi-ncinși de foame-aci.*

Cine poate fi mai mulțumit decât autorul unei comedii, cînd vede că publicul hohotește de ris? Iată însă că, așezîndu-te pe poziția vecinului din stal, spectatorii prea entuziasmați — ce-ai zice dacă, la o replică de mare efect, i-ai vedea pe unii sărînd în sus, aruncînd în aer cu programe sau pupîndu-se de bucurie? — apar la fel de puțin agreabili ca aceia care, dimpotrivă, făcînd abstracție de cele ce se petrec pe scenă, iau sala de teatru drept salonașul lor cu musafiri de acasă. Marele clasic al comediei antice asistase, pasă-mi-te, de curînd la vreun spectacol într-o asemenea tovărășie înainte de a scrie piesa cu pricina, căci iată-i și pe aceștia luați în răspăr:

*Cucoanele, privind, să ridă mai încet
Și să-și mai pună friu la clinchetul din
viers,*

*Deși e cristalin: iar birfa n-ar strica
S-o lase pentru-acas', spre a nu ne sastisi.*

Și, în sfîrșit, nu lipsesc din prologul nostru nici mincătorii de bomboane și foșnăitorii de tiplă ai zilelor noastre, cărora ridicarea cortinei le dezlănțuie parcă, automat, o adevărată avalanșă a sucurilor gastrice:

*Cu suflet liniștit să stea în staluri toți,
Sătui, flămînzi. Că-nțelepțește-ai judecat
Cei ce mincarăți. Iar ceilalți, ei n-au decit
Să se indoape-acum cu bășne de actori.
Da-i nerozie, zău, cu burta ghiorțăind
Să vii la teatru, dacă ai mincare-acas'!*

Am încredințarea că această mică incursiune în antichitatea clasică, cu care mi-am îngăduit să rețin atenția lectorului binevoitor, nu va fi de natură să le slujească celor vizați la întemeierea păcatului lor pe bază, să zicem, de îndelungă și nobilă tradiție istorică, ci că, dimpotrivă, îi va îndemna să curme cit mai repede atît de nedorita longevitate a unor caractere, credem, de loc nemuritoare.

Radu ALBALA

In grădina „Pomul Verde“

O grădină împrejmuată cu gard din oștrețe... Un cer plumburiu anunțînd o ploaie și doi plasatori privind desperați către grădina goală... Cîțiva metri pătrați de scîndură — culisele. O mină de actori, două viori, un clarinet și o tobă... Grădina „Po-

mul Verde“ din Iași, acum 80 de ani... Aici, cu puține mijloace, dar cu suflete entuziaște, s-a născut teatrul evreiesc permanent din România. Aici, pe scîndurile șubrede, mîncate de carii, a răsunat întîi replica dramatică rostită în limba idiș. Dar dacă spui teatru popular evreiesc, trebuie să spui și numele lui Avram Goldfaden.

E născut acest teatru din puține bucurii și multe lacrimi, e născut din cîntec și joc popular, e strîns împletit cu viața ghetoului, dar își desface largi aripi către libertate, vorbește de suferințe și flutură speranțe.

Teatrul popular evreiesc a luat naștere încă în secolul al XVI-lea, fiind legat de o sărbătoare religioasă (Purim). Asemenea jocurilor de Crăciun și Anul Nou, din care s-au inspirat în parte și jocurile evreiești, subiectele pieselor populare sînt de origine religioasă. Însă chiar subiectele biblice erau puse în legătură cu viața zilnică a oamenilor simpli. Interpretii ocazionali ai acestor spectacole efemere erau calfe, ucenici, covrigari, elevi, de aceea era și firesc ca ele să exprime năzuințele și bucuriile omului de rînd.

Izvor de inspirație pentru acest teatru a fost activitatea cîntăreților populari pribegi; iar autori, compozitori și interpreți în același timp, mai cu seamă celebrii „cîntăreți din Brody“ (printre care se numără popularul Velvl Zbarjer (1826-1883). Între 1850-80, acești „minnesăngeri“ dădeau reprezentații cu cîntece, cuplete, scznete, cultivînd gustul pentru teatru. Mai mulți la număr erau așa-zii „badchunim“, care improvizau, la nunți și la petreceri de familie sau obștești, cîntece vesele și triste, satirice și moralizatoare, conduceau dansurile populare, încălzeau inimile asemenea vinului vechi din pahare.

Înainte de 1850, la o serbare școlară, epitropii bărboși din primele rînduri și părinții săraci din cele din fund au aplaudat un tinerel firav care juca firesc, dezînvolt în drama lui S. Etinger, *Serkele*. Era Avram Goldfaden. Timide, modeste, primele reprezentații de teatru idiș se înjghebau la Varșovia. Criticul M. Schwarzfild pomenește și el într-un articol, publicat în 1876, despre reprezentarea în Polonia din acea epocă a unor piese în limba idiș.

Mihail Eminescu, în „Curierul de Iași“ — „foaia vitelor de pripas“, cum o numea cu amărăciune geniul de la Ipotești — recenzează și el o reprezentație a unei trupe evreiești. Cu simpatie, cu înțelegere pentru talentul actorilor, Eminescu așterne rînduri calde și admiră participarea intensă a publicului la spectacol.

Avram Goldfaden s-a născut la Konstantina Veche (Ucraina), în 1840. Tatăl

său (care era ceasornicar) l-a dat la școala primară rusă din orașel, lucru extrem de rar în acea vreme. Tânărul Goldfaden a învățat meseria părintească, dar printre sunetele grave ale pendulelor și tic-tacul ceasornicelor, a început să compună cîntece. În anul 1857, se înscrie la secția pedagogică a seminarului din Jitomir. Școala era un centru în care se vinturau idei progresiste. Aici, la cursuri, prin lecturi personale și prin contact cu intelectualii progresiști, Goldfaden ajunge să cunoască bine cultura rusă și, în genere, cultura europeană, dînd piept și cu problemele aspre ale vieții. În 1866, el termină școala cu rezultate excelente și, totodată, tipărește primul său volum de versuri, *Evreul*. Poeziile ajung repede foarte populare, fiind răspindite de cîntăreți populari, profesioniști. În anul următor, este numit învățător la Simferopol. În 1868, se mută la Odesa, unde publică curînd volumul *Femeia*, care cuprinde și primele sale lucrări dramatice: *Două vecine* și *Mătușa Sosie* (care a fost jucată încă din 1875 de actorul Fișzon).

Între timp, Goldfaden se căsătorește și încearcă mai multe meserii, dar fără succes. Minat de dorul de învățătură, pleacă la München, cu gîndul de a studia medicina. Dar e greu pentru un om de 35 de ani, lipsit de mijloace, să studieze într-o țară străină. Nevoit să renunțe la studii, Goldfaden se mută la Lemberg, unde redactează, împreună cu I. I. Linețoki, ziarul „Iisrulik”. Din lipsă de cititori, ziarul dispare curînd, ca și acela pe care l-a scos apoi la Cernăuți în 1876. În acești ani, Goldfaden cunoaște de aproape teatrul rus, german, francez, frecventează operă și operele.

Printre admiratorii săi din Iași, se afla și M. Librescu, un intelectual modest dar luminat. Aflînd de situația precară a lui Goldfaden, îl invită la Iași, cu gîndul de a scoate un ziar în idiș, deși chiar ziarul „Haioeț”, care apărea la București, o ducea destul de greu. Goldfaden vine la Iași, unde renumele de poet îl precedase și, în loc de ziar, întemeiază... teatrul evreiesc.

În grădina „Pomul Verde”, dădea pe atunci mici spectacole actorul Grodner, ajutat de un ucenic șelar, Sucher Goldștein. Publicul era deprins cu teatrul, căci participa la reprezentațiile de calitate ale teatrului românesc. Goldfaden a acceptat propunerea de a organiza o serată de recitări din operele proprii, pe scena grădinii „Pomul Verde”.

Debutul lui Goldfaden a fost un eșec. Pe scenă a apărut — costumat în frac, joben, mănuși albe, pantofi de lac — un domn care a declamat în genul actorilor din teatrele europene. Publicul a rămas

mai întîi stupefiat, apoi a început să fluiera. Grodner a salvat însă situația, intrînd repede în scenă îmbrăcat în costum tradițional și interpretînd același cîntec în genul teatrului popular.

Goldfaden a meditat adînc asupra celor întîmplate și a tras concluzii: pentru a-și cuceri spectatorii, trebuia să se apropie de folclor, de năzuințele, de gusturile poporului.

Căutînd să explice în autobiografia sa, apropierea de public, Goldfaden scria: „Născut și educat în Rusia, familiarizat cu literatura rusă, am fost stăpînit din tinerețe de spiritul culturii rusești. ...Cine a avut ocazia să-l citească pe renumitul critic rus Belinski, s-a putut convinge cit de sever este rusul cult în principiile sale și cu cită tărie condamnă orice exces și orice superficialitate”. Adept al ideilor raționaliste și iluministe, Goldfaden a pornit o luptă aprigă contra fanatismului religios și a obscurantismului, contra prejudecăților de castă, pentru cinstirea muncii și a culturii laice. „Atras de curentul epocii, am îndreptat de pe scenă săgeți în contra tradițiilor proaste, contra fanatismului și a superstițiilor, în piesele mele *Șmendrik*, *Ni-be, ni-me...*, *Cei doi Kune-Leml* și altele...” — continuă el în autobiografie. Astfel și-a inaugurat Goldfaden teatrul, la sfîrșitul lui septembrie 1876.

Iași, Botoșani, Galați, Brăila, București — iată etapele activității lui Goldfaden în țara noastră, pînă în anul 1879. La început, publicul îi asigura un succes mai mult moral decît material. Din august 1877 și pînă în vara anului următor, crește neconținut și succesul material. Se joacă în fiecare seară și Goldfaden creează neconținut lucrări noi, de valoare deosebită, pentru a putea face față înnoirii neconținute a repertoriului, cerută de public. În această epocă, Goldfaden compune lucrările sale cele mai durabile, inspirate din viața, năzuințele și creația poporului. Astfel de lucrări sînt: *Recruții*, *Șmendrik* (inspirat în bună parte după vodevilul lui Stănescu: *Vlăduțu mamei*), numeroase vodeviluri originale sau localizate, apoi comediiile *Ni be, ni me, ni cucurigu*, *Cei doi Kune-Leml* și mai ales *Vrăjitoarea* (inspirată după *Baba Hîrca* a lui Matei Millo).

În primăvara anului 1879, Goldfaden pleacă cu trupa sa la Odesa. Teatrul evreiesc a prins însă rădăcini în țara noastră și alte trupe vor continua, cu rare întreruperi, activitatea teatrală în limba idiș. Repertoriul de bază va fi format din lucrările lui Goldfaden, deși se vor juca și numeroase alte lucrări, lipsite însă de valoare (ale lui Hurwitz și Șhajkewicz).

După cîțiva ani, poliția țaristă interzice teatrul evreiesc în imperiul rusesc. E o lovitură grea pentru scena evreiască în genere și pentru Goldfaden în special. În zadar încearcă, în repetate rinduri, să obțină ridicarea interdicției. Trupele evreiești, care se înmulțesc totuși, vor juca camuflete sub titlul de „teatrul israelito-german“, fiind silite să stilcească limba și să întrerupă spectacolul la apariția poliției.

Goldfaden continuă să compună mai ales opere ca, de pildă, *Sulamita*, *Bar-Kochba*, *Porunca a X-a*, mai puțin legate de viața poporului. Încearcă de două ori să se stabilească în America, unde existau mai multe trupe care îi jucau piesele. „Rechinii“ teatrului de acolo nu l-au lăsat să se apropie de scenă. Piesele lui Goldfaden se jucau pretutindeni, dar drepturi de autor nu i se dădeau. A încercat apoi să se stabilească la Paris, fără a reuși să-și creeze o situație materială. Un timp, Goldfaden a fost angajat la teatrul lui Gimpel din Lemberg ca director de scenă, fiind astfel cel dintîi regizor specializat pe care l-a cunoscut teatrul evreiesc modern. Între anii 1892—1896, Goldfaden se află din nou în țara noastră, conducind o trupă proprie, care i-a păstrat numele și după plecarea lui din țară. După o îndelungată pribegie prin lume, Goldfaden — care încercase între timp să editeze diferite reviste, să înființeze la New-York o școală dramatică evreiască, unde rezerva locuri gratuite pentru elevii săraci — moare la New York în 1908, sărac, departe de scena pe care o slujise atîția ani.

Avram Goldfaden nu are numai meritul de a fi ctitorul teatrului idiș permanent; el a luptat pentru un teatru realist, educativ, luminător al maselor, în sensul ideilor sale progresiste.

Talentul său de dramaturg și regizor, de compozitor inspirat din folclor a adus pe scenă o galerie bogată de tipuri reale, redînd adevărul vieții. Valoarea pieselor lui Goldfaden, stilul său original le asigură o actualitate mereu proaspătă. Teatrele din U.R.S.S., din Polonia, de la noi, scenele progresiste din alte țări valorifică operele lui Goldfaden, care au intrat în fondul de aur al dramaturgiei evreiești.

*

După 80 de ani, în grădina „Pomul Verde“ s-a ridicat bustul lui Goldfaden. În Iași, în „orașul amintirilor“, statuia aceasta va înfrunta vremea, fiind ridicată pe un pedestal trainic, — pe opera aceluia

care cu „un ochi a plins, cu altul a ris“, fiul micului ceasornicar, inimosul animator de teatru.

I. KARA.

Rolul consiliilor artistice

Constituirea și funcționarea consiliilor artistice de pe lîngă direcțiile teatrelor au trebuit să ridice o serie de probleme și dificultăți ce au fost prea puțin atinse cu prilejul discuției adăpostite în ultimul timp în paginile „Contemporanului“ sau în alte reviste. Socotim, de aceea, că îndreptarea atenției și către această latură a vieții noastre teatrale nu poate fi decît utilă pentru propășirea unei instituții care a devenit, astăzi, una din tribunele cele mai îndrăgite de marele public.

Desigur, prin înființarea consiliilor artistice, s-a urmărit — în primul rînd — sprijinirea directorilor nu numai prin sfatul specialiștilor cu experiență, ci și prin opiniile reprezentanților organizațiilor de masă sau ale instituțiilor culturale din localitatea respectivă. Intenția de bază a fost, așadar, îndoiță: creșterea valorii artistice a spectacolului și — concomitent — legarea lui de aspirațiile cele mai noi ale publicului. De aceea, s-a cerut și părerea consiliului cu privire la repertoriu în ansamblu sau în părți, judecîndu-se totdeauna gradul și modalitatea aderenței la actualitate.

Din felul cum s-a desfășurat activitatea consiliului artistic al Teatrului Național din Iași, la care a luat parte și semnatarul acestor rînduri, și — desigur — și aceea a altor consilii, reiese însă tendința generală de a se merge mai adînc către elementul artistic, ceea ce e fără îndoială laudabil, dar mai puțin către îndeplinirea năzuințelor legitime ale publicului, deși e vădit că cele două perspective se pot acoperi armonios. Reprezentanții diferitelor organizații și instituții nu vorbesc atît în numele acestora, cît în al lor personal, uîtînd că — de fapt — conducerea teatrelor trebuie să cunoască, prin ei, pulsul public și să-l asculte. N-am auzit astfel decît rareori spunîndu-se că lucrătorii cutărei întreprinderi, că elevii sau studenții universității, că funcționarii sfatului popular etc. ar dori să se reprezinte o anume piesă, că au de făcut unele observații cu privire la jocul actorilor, că preferă un anume gen de spectacole etc. Reprezen-